

Konec španske usode?

Jordi Graupera

Ekonomska kriza, družbeni nemiri, razpad dvostrankarskega sistema, množična korupcija, kraljeva abdikacija, zaton ustavne legitimnosti – in secesionizem. Če se ozremo na ta seznam brez historičnega ali kakšnega drugega konteksta, je nemogoče ugotoviti, ali je govora o obdobju tik pred izbruhom Španske državljanske vojne (ali celo katerega drugega nemirnega zgodovinskega obdobja v 16. ali 17. stoletju) ali pa o nedavnih dogajanjih v španski politiki. To »ponavljanje tragedije kot farse« pa zastavlja vsaj dve vprašanji. Prvič: ali lahko španski državljani uspešno razrešijo katerikoli problem iz seznama? In drugič, grobo rečeno: ali bo tudi tokrat prišlo do izbruha nasilja?

Z zgornjim seznamom je kar nekaj težav. Recimo: vsi navedeni problemi pričajo o nestabilnosti in se torej zdijo kot nekaj slabega. Pa niso. Druga težava je manj očitna: vsi problemi niso iste narave. Nekateri so vzroki, drugi posledice; nekateri so kronična bolezen, drugi akutni simptomi; nekateri pa celo zdravila. Naposled je tu še tretja težava, ki pa na prvi pogled ni očitna: nekateri vidiki navedenih problemov so tako tesno prepleteni z evropskimi in globalnimi procesi, da jih je nemogoče obravnavati zgolj v kontekstu t. i. nacionalne politike. Od tod prva teza članka: nestabilnost španske države je lahko dobra stvar, vsebuje lahko svojo lastno, endogeno delno rešitev, njeni negativni in pozitivni vidiki pa so tesno povezanimi s splošnim kontinuumom zahodnih demokracij.

Kar se tiče drugega vprašanja: čeprav ne obstaja nedvoumen odgovor – kajti kdo lahko z gotovostjo predvidi izbruh nasilja? – v članku previdno zagovarjam stališče, da do prelivanja krvi *ne bo prišlo*; in sicer natanko zaradi okoliščin, ki današnje stanje v Španiji ločujejo od vse drugih zgodovinskih obdobj, na katere bi se lahko nanašal omenjeni seznam.

Glavni namen mojega članka pa je, da vam, slovenski bralci, pojasnim, zakaj mislim, da je odcepitev Katalonije smiselna in smotrna. To ne pomeni, da nameravam zagovarjati *pravico* katalonskega ljudstva do odcepitve – to bi namreč zahtevalo neke vrste metafizično argumentacijo o pomenih pojma »pravice« ter razpravo o vprašanju, ali ima oznaka določene skupine ljudi kot »naroda« kakršnokoli vlogo pri priznanju njene kolektivne pravice, da se suvereno in potemtakem *dokončno* odloča o svoji usodi.

V sodobnem svetu so lahko takšne razprave izjemno zanimive, vendar v končni fazi jalove, saj ne morejo ponuditi nobenega zadovoljivega odgovora. Če nam je to všeč ali ne, svet, v katerem živimo, je javna arena, ki jo bolj kot bistvena racionalnost

določa racionalna smotrnost (nekaj drugega je seveda vprašanje, kako velesile in drugi centri moči uveljavljajo svoje interese: njihov *modus operandi* bi lahko označili kot racionalen z vidika lastnih interesov in iracionalen z vseh drugih gledišč). V demokratičnem okolju se od vsakogar zahteva, da javno izrazi svoje cilje, temu pa sledi pretres njihove upravičenosti. Zato bom v članku osmislil odcepitev Katalonije od Španije tako, da bom prikazal racionalno upravičenost in smotrnost katalonskih zahtev. Toda ker pišem za tuje občinstvo, vam bom problem predstavil z nazornimi in konkretnimi argumenti – navsezadnje vsaka razumna utemeljitev izhaja predvsem iz pričakovanja, da nas bo sogovornik razumel.

Zato bi vam, slovenski bralci, rad predstavil tezo, da je seznam, ki sem vam ga podal v uvodnem odstavku – čeprav priča o trenutni in bodoči nestabilnosti – v bistvu dobra novica.

Zgodba o nemarnem prašičku in metafizika nacionalne enotnosti

Dobra novica je natanko zato, ker je *dokaz*. Namreč dokaz dejstva, da je v Španiji nekaj globoko narobe. Krožno ponavljanje istih problemov v različnih fazah zgodovinskega razvoja kaže na to, da tu ne gre za naključne težave; poleg tega trdim, da jih tokrat ne mogoče rešiti s klasičnimi paliativnimi recepti, ki zgolj potlačijo simptome do naslednjega izbruha. Lahko mi boste ugovarjali, da je ekonomska kriza prisotna v velikem delu sveta in zlasti v Južni Evropi (kot Slovenci o tem nekaj veste tudi sami). Drži. Toda to je podobno, kot če bi rekli, da je kriza kot veter ali ploha, da se *zgolj zgodi*. Tudi, če pozabimo na vprašanje, kdo je odgovoren za krizo, in tudi, če se strinjamo, da njen izbruh nima neposredne zveze z omenjenimi problemi Španije, smo soočeni s scenarijem treh prašičkov. Volk – oziroma veter ali ploha – se *zgolj zgodi*, tisti izmed prašičkov, ki

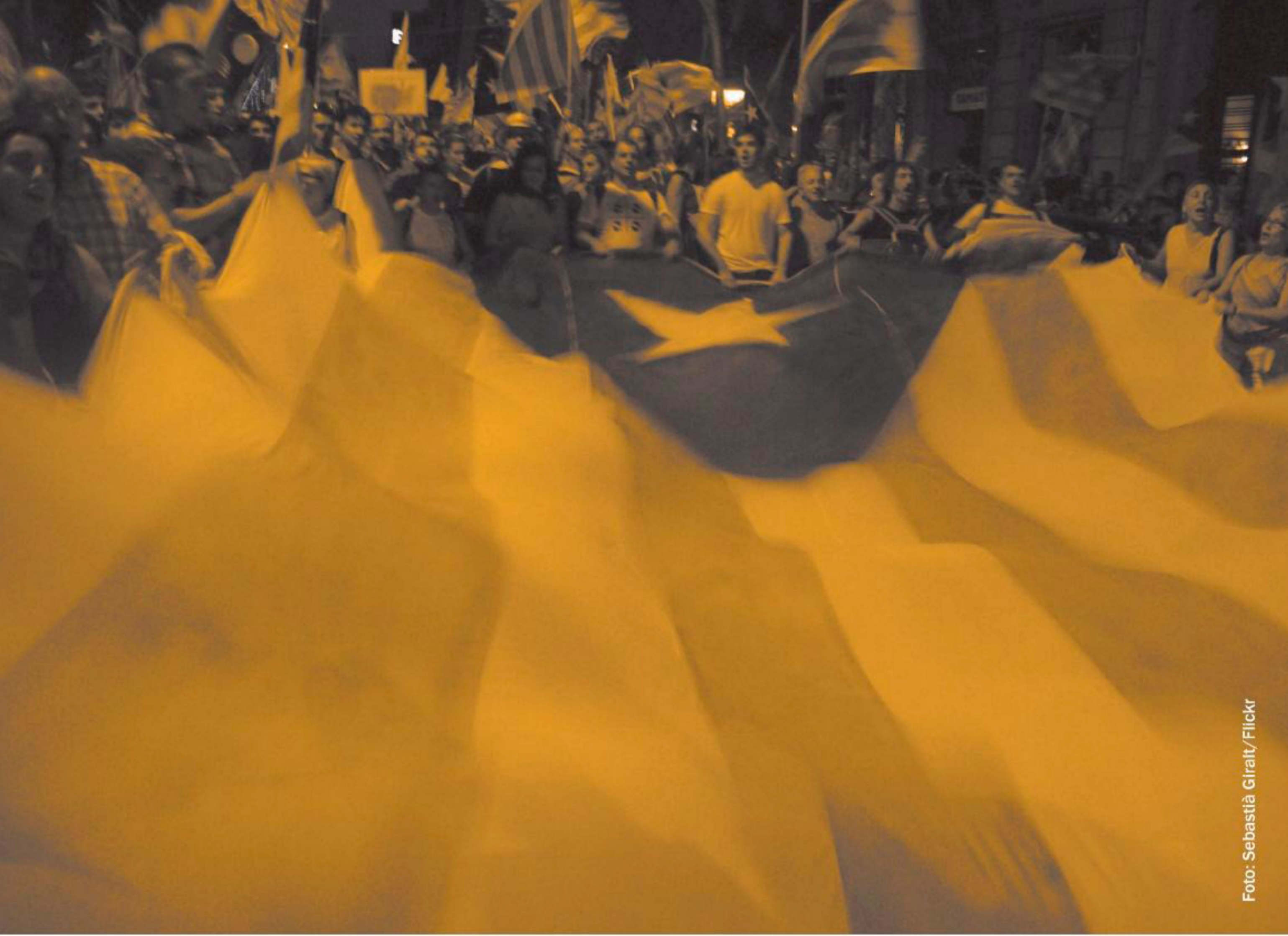

Foto: Sebastià Giralt/Flickr

je imel svojo hišico urejeno in dobro utrjeno, se je rešil, ostali, ki je niso imeli, pa morajo trpeti posledice svoje nemarnosti. Zgodbica se osredotoča na določene moralne in vrednostne pomanjkljivosti lenih, površnih prašičkov, toda ko se ozremo na štiri velike prašiče (tj. PIGS: Portugalska, Italija, Grčija, Španija), se moramo vendarle vprašati, *zakaj* so bile njihove hišice zgrajene tako nemarno, da niso vzdržale vetra ali plohe ali katerekoli druge ujme, ki se je *zgolj zgodila*. Ko enkrat odmislimo podobnosti in sinergije, bomo nujno prišli do precej različnih odgovorov.

V primeru Španije je odgovor v enaki meri preprost in zapleten. Zapleten je zato, ker vključuje celo množico različnih dejavnikov: statistiko kronične visoke brezposelnosti; dolgo zgodovino prepočasnega zatona nekaterih starih industrijskih sektorjev, kot sta rudarstvo in metalurgija; togo delovno zakonodajo, usodno razpeto med pretirano zaščito (večinoma starejših) polno zaposlenih delavcev in odsotnostjo vsakršnih socialnih varovalk za (pretežno mladi) prekariat; nekakovostno javno šolstvo; spodletele poskuse industrializacije tradicional-

no kmetijskih regij; nesposobnost (že tako maloštevilnih) industrijskih centrov, da bi se iz konkurenčnosti cenene delovne sile prebili do konkurenčnosti inovativnosti; prezadolženost gospodinjstev; kronično odvisnost od kredita, evropskih sredstev, gradbeništva in turizma (tipični resursi, ki slabijo spodbude po osebni in profesionalnem izboljšanju); in tako dalje in tako naprej. Morali bi spregovoriti o različnih težavah posameznih vlad pri sprejemanju ustrezne zakonodaje ter zgodovinski nezadostnosti človeškega in industrijskega kapitala. To bi nas privedlo do obdobja tranzicije iz Francove diktature v t. i. razvito demokracijo, v katerem so stare in nove elite, pajdaški podjetniki, sindikati, velike politične stranke in stare aristokratske družine, prisesane na državo, vzpostavile zapletene kompromise za zavarovanje svojih interesov; pripeljalo bi nas do procesa liberalizacije, ki ga je Francov režim l. 1959 dosegel s pomočjo Mednarodnega denarnega sklada, sledeč dvema desetletjema gospodarske avtarkije pod taktirko zblojenih fašistov (se opravičujem za pleonazem); to bi nas privedlo do ponesrečenih ideoloških potez predhodnega republikanskega režima, še več, pri-

peljalo bi nas do problema post-fevdalnih klientel 19. stoletja (t. i. *caciquismo*), ki so nasledile absolutizem 18. stoletja, kar pa bi nas privedlo do imperializma in kolonializma 17. stoletja, ki je temeljil na ameriškem zlatu in nasiljem aristokracije ... Tu bom nehal, ker mislim, da ste razumeli poanto.

Preprosti odgovor utegne bolje osvetliti zadevo: glavni smoter Španije ni gospodarsko blagostanje. To morda zveni nenavadno, ampak razloži skoraj vse. Glavni smoter španske države kot političnega projekta je metafizične narave. Seveda obsta-

je španski centralizem projekt ali le izgovor – odgovor je verjetno odvisen od tega, koliko ste marksistični. Ta dvoumnost je še toliko bolj na mestu, ker se elite, ki se vežejo na ta center, spreminjajo – včeraj je bila velika dvorna in zemljiška aristokracija, danes visoki birokrati in pajdaški podjetniki. Toda kar nas tu zanima, je dejstvo – ali problem, če hočete – da je ta projekt/izgovor, ki uživa hegemonijo zgolj zaradi svoje moči in demografske teže, obsojen na neuspeh. To je tudi vir njegovih frustracij in cikličnih kriz legitimnosti.

Šele katalonska osamosvojitve bo odprla vrata polni demokratizaciji španske države in ji omogočila, da končno postavi gospodarski napredek v ospredje svojih prizadevanj, modernizira svoje institucije in vzpostavi kakovostne politične garancije za svoje državljane.

jajo ljudje, stranke in skupine, ki se zavzemajo za napredek in ki se ne navezujejo izrecno na ta metafizični projekt, vendar so bodisi prešibki bodisi se njihova vizija razvoja umešča v osnovne postulate tega metafizičnega projekta. Če upoštevamo te izjeme, lahko rečemo, da gre pri Španiji predvsem za *normativni diskurz usode, ki se uveljavlja skozi mehanizme moderne državne oblasti*. Kaj hočem reči s tem? Da obstaja nek aksiom, neka dogma – neka vera, če hočete – v metafizično poslanstvo španske države, ki je utemeljena na naraciji ozemeljskega poenotenja Iberskega polotoka. Ta naracija močno poudarja pomen unitarne nacije, ki je nastala z oblastnimi praksami aristokratsko-absolutističnega centralizma. Ta usoda torej vključuje tesno povezavo med nacionalno identiteto, jezikom in strukturo oblasti. *Španija-kastiljščina-unitarizem* je neizbrisna normativna triada, *sine qua non* ozemeljske celovitosti in duhovne enotnosti, ki stoji v jedru vsakega uveljavljenega političnega diskurza o španski državi. Povsem razumljivo je torej, da se vsako politično pogajanje med centrom, ki se ima za branilca metafizične usode, in periferijo, ki se skuša izviti iz njenega objema, izteče v zapletena pogajanja, kjer center v zameno za sprejetje vladajočega diskurza ponuja fleksibilizacijo svojih politik.

Ko govorim o centru, ne mislim le na zemljepisno realnost: tako kot v številnih drugih evropskih državah gre tudi tu za mašinerijo moči, povezano z reprodukcijo specifičnih elit. Ta reprodukcija seveda predpostavlja podrejanje vseh ostalih skupin, ki bi utegnile ogroziti njeno nemoteno nadaljevanje, ali pa vsaj njihovo previdno vključitev v kroženje ugodnosti, ki izhajajo iz te mašinerije. Toda nikoli ne moremo zagotovo reči, ali

Zakaj? Ker so manjšine močnejše, kot bi smele biti, in ker španski projekt/izgovor nikoli ni bil tako učinkovit, kot bi moral biti (kar je, mimogrede, dodaten argument v prid teoriji izgovora proti teoriji projekta). Katalonija je bila vedno premočna, da bi jo lahko spremenili v povsem špansko provinco, z izjemo nekaterih obdobj, ko so jo pokorili z nasiljem. Od kod izvira njena odpornost, ni nobena skrivnost, potrebuje pa daljšo razlago.

Katalonska odpornost: simptom šibkosti

Pred vznikom moderne, absolutistične, proti-manjšinske španske države na začetku 18. stoletja je bila Katalonija trgovska trdnjava, ki je zgradila svoje blagostanje na temelju pehajoče gospodarske moči njene prestolnice – Barcelone. Natančneje: barcelonske luke.

V srednjem veku je bilo barcelonsko pristanišče središče mediteranske velesile, kar lahko ob sprehodu po starem mestnem jedru vidimo še danes. Kljub občasnim krizam (vključno s političnimi trenji s špansko krono) je Katalonija do konca srednjega veka razvila predmoderno ustavno ureditev, namenjeno razreševanju sporov, značilnih za trgovsko družbo, in utrjevanju njenih prednosti. Ta struktura je temeljila na politično-ozemeljski suverenosti, bila pa je precej demokratična za tedanje čase. Človeški kapital in znanje je organizirala v kompleksno mrežo poklicnih združenj, cehov, zavarovalnic, pravnih privilegijev in protomodernih sistemov za zaščito osebnih svobčin (npr. *habeas corpus*). Ta občestvena in politična moč, ki se je oblikovala skozi številne generacije, nam pomaga razložiti, zakaj so prebivalci tudi po prevladi političnega absolutizma

ohranili višjo stopnjo osebne in skupinske iniciative kot drugod po državi. Zato so bile katalonske elite prve, ki so južno od Pirenejev zagrabile priložnost, ki se jim je ponudila z industrijsko revolucijo.

Ko je v Evropi prišlo do industrijske revolucije (saj veste, kot veter ali ploha), so jo široke plasti katalonskega prebivalstva izkoristile s pomočjo dolge dediščine upravljanja s praktičnim znanjem. Zgodovinska naracija o podjetnih in pragmatičnih Kataloncih je znana in morda celo obrabljena, vendar nam pomaga razložiti ne le industrijski in politični vrvež katalonskega 19. stoletja, temveč tudi značilnosti katalonskega nacionalizma, kakor se je oblikoval na začetku 20. stoletja. Gibanje se je namreč rodilo kot politična platforma katalonskih podjetnikov, zato se je osredotočilo predvsem na vprašanja ekonomskega reformizma in se zavzemalo za reformacijo španske države v smislu postopne demokratizacije in učinkovitega tržnega gospodarstva. Hkrati pa je seveda zagovarjalo tudi lastne ozke interese, zlasti protekcionizem in visoke carine. Ta dvojnost med univerzalističnim projektom in interesno ozkostjo je zaznamovala celotno zgodovino katalonske politike, vse do danes. Pripoved o podjetni Kataloniji pa nam pomaga razumeti tudi določeno ambivalenco katalonske levice 19. in zgodnjega 20. stoletja, ki je bila izjemno močna prav zaradi zgodnje industrializacije, kot sem jo orisal v prejšnjih odstavkih. V mnogih pogledih je bila zelo podobna srednjeevropski – pozitivistični, racionalni in reformistični – levici, njen projekt pa je bila socialna in ekonomska revolucija, ki naj bi zajela celotno Španijo. Ta projekt je sanjal o avantgardni vlogi katalonskega proletariata pri modernizaciji in emancipaciji Španije, nanj pa je močno vplival tudi anarhizem, kar je bila v veliki meri posledica občutka radikalne odtujenosti od države in dnevne politike, ki je potekala v oddaljenem, vse bolj osovraženem centru.

Ta pripoved pa nam pomaga razumeti še neko drugo ključno dejstvo: namreč, da je sedanja katalonska družba izjemna mešanica, kar se tiče izvora njenih prebivalcev. Razprave o priseljivanju v sodobni Kataloniji so enako vroče kot marsikje drugod po razviti Evropi in vsebujejo podobne nevarnosti, toda ni mogoče govoriti o kakršnikoli etnični napetosti, kot je npr. veljalo pri razpadu Jugoslavije. Prav tako ne bomo našli nobenega diskurza o etnični čistosti ali česarkoli podobnega. Od srednjega veka dalje je zgodovinski razvoj Katalonije zaznamovalo priseljivanje od blizu in daleč: bilo je običajni pojav v oblikovanju in preoblikovanju tukajšnje družbe. To dejstvo igra izjemno pomembno vlogo v sedanjem sporu s špansko

državo. Nevarnost etničnih napetosti ali razkola vzdolž jezikovnih meja je minimalna. Obstaja izjemno veliko število ljudi s koreninami drugod po Španiji in vse večje število tistih, ki izvirajo iz drugih držav – toda to je politično precej irelevantno, saj gre za vprašanje (osebne) preteklosti, ne pa (skupinske) sedanjosti in bodočnosti. Gre za osebne, družinske identitete, ki se na polje družbenega odslikavajo v nepravilnih vzorcih, na polje političnega pa sploh ne. Katalonska družba je prešla iz »imunološke paradigme« družbene predstave – po kateri je »zunanje« nekaj slabega, nevarnega, pred katerim se je treba braniti – v to, čemur nemško-korejski filozof Byung Chul-Han pravi »nevrolška paradigma«, kjer sta bogastvo in raznolikost del notranjosti družbenega telesa. Tako so danes znotraj vseh političnih gibanj v sodobni Kataloniji – ne glede na njihovo ideološko profiliranost ali stališče glede nacionalnega vprašanja – prisotni posamezniki najrazličnejših izvorov in osebnih identitet. Ljubezen, spolnost in potomstvo so nepregledno pomešani z razredi, ideologijami in spomini, v družbi, kjer je približno 70 % prebivalcev bodisi rojenih drugod ali ima vsaj enega od staršev od drugod, kot je v svoji zadnji novoletni poslanici poudaril predsednik Artur Mas.

Treba je poudariti, da v večjem delu tega obdobja (se pravi, tako pred 18. stoletjem kot kasneje), večina katalonskih političnih projektov ni predvidevala odcepitve od Španije. Toda prav tako ne smemo pozabiti, da so obstajala obdobja (npr. konec 17. stoletja in v dvajsetih letih prejšnjega stoletja), ko so taki projekti dejansko obstajali, bili pa so tudi dokaj vplivni. Lahko bi rekli, da so Katalonci verjeli v Španijo in da jih je v nacionalizem in secesionizem vedno znova pahnila lastna šibkost – lastna nesposobnost, da bi iz Španije ustvarili lojalno in prijazno državo po meri svojih interesov. Toda lahko bi trdili tudi obratno: lastna šibkost je Katalonce silila v to, da so opustili odcepitvene težnje in videli v modernizaciji in decentralizaciji španske države edino realistično rešitev svojih težav. Seveda, gotovo obstajajo ljudje, ki so izključno španski nacionalisti ali zgolj nepopustljivi katalonski secesionisti, ne glede na okoliščine; toda iz historičnega vidika je primerneje reči, da je zadnja tri stoletja zaznamovalo neprestano nihanje med reformizmom in secesionizmom ter da se je nihalo večji del gibalo nekje v vmesnem prostoru.

Enako seveda velja, kot ve vsak Evropejec, za razmerje med socialnim in političnim reformizmom in vstajništvom. Iz tega razmerja izhaja dolga zgodovina različnih oblik bojev in dogovorov med ekonomskimi elitami Barcelone in Madridom, ki

so nihale med kratkimi obdobji uspešnega in poštenega sodelovanja in precej daljšimi dobami direktne dominacije, v tesni in dinamični povezavi z življenjem in usodami širših ljudskih množic, ne glede na njihovo nacionalno identiteto in politične preference. Gre za niansirano zgodbo moči in šibkosti, kjer je na eni strani absolutistična država z metafizičnim izgovorom za svoj centralistični projekt, na drugi pa trgovsko-industrijsko regionalno središče s specifično kulturo, jezikom in družbenim tkivom. Priznam: gre za poenostavitev, če ne drugega zato, ker so vedno obstajali metafizični nacionalisti v Kataloniji in trgovsko-industrijske elite v Madridu; toda opisujem splošni trend, ki je v jedru sedanjih in preteklih trenj. Obstoj specifične katalonske družbe, ki se je upirala vsrkanju v skupno špansko identiteto, je torej simptom dvojne šibkosti: gospodarske šibkosti centra in politično-demografske šibkosti obrobja.

Infrastrukturna zapostavljenost ali center proti provinci

Glavni cilj španske države torej ni bil nikoli – niti danes niti v preteklosti – ekonomski napredek ali kakršnakoli oblika stvarne, pragmatične, racionalne družbene pogodbe med ozemlji in skupinami, ki jo sestavljajo. Gre za to, da se Španijo tako ali drugače ukroji po modelu unitarnega ideala, kot so si ga zamislili kovači njene identitete in tvorci političnih tradicij. Decentralizacija naj bi služila predvsem integraciji različnosti in ne razvoju v policentrično skupnost. Vsaj tako so si jo v času tranzicije zamislili v centru. Na gospodarsko proaktivnih obrobjih so na zadeve gledali drugače. In tu je jedro spora.

Aktualen primer. Kot sem omenil, je bila Barcelona v srednjem veku izjemno pomembno pristanišče, eno izmed štirih najpomembnejših v Sredozemlju. Zelo pomembno je še danes. Barcelonska urbana aglomeracija je, na podlagi podatkov ZN, tretja največja v vsem Sredozemlju, za Istanbulom in Kairom. V njej živi več kot polovica prebivalstva Katalonije, samo pristanišče pa je eno največjih v zahodnem Mediteranu.

Zdaj pa poglejte na zemljevid: pomislite na infrastrukturne danosti in si predstavljajte ladje, ki prek Sueškega prekopa prinašajo dobrine na zahodnoevropsko tržišče. Povsem naravno je, da se izkrcajo v Barceloni, saj bi v nasprotnem primeru – če bi hotele najti podobno opremljeno luko – morale pluti mimo Gibraltarske ožine vse do Nizozemske. Nima smisla. Na Barcelono pa je tesno vezana katalonska luka v Tarragoni, ki leži nekoliko južneje, še bolj južno od njiju pa leži pomembno pristanišče v mestu Valencia. Če potegnete črto od francoske meje do Gibraltarske ožine oziroma Algeciras (trenutno največje

španske luke), boste dobili linijo, na kateri ležijo vsa pristanišča, ki so igrala pomembno vlogo v zgodovini Iberskega polotoka. Povsem logično.

Zdravi razum vam pove, da bi vsakdo, ki stremi k ekonomskemu napredku, storil vse, kar je v njegovi moči, da omogoči čim bolj nemoten pretok blaga med temi pristanišči. Tako bi se barcelonsko pristanišče, ki je že kakih tisoč let eno najpomembnejših v tem delu sveta, kar najbolj učinkovito povežalo s perifernimi lukami na španski sredozemski obali in vezalo nase francosko tržišče. V državi brez industrijske tradicije, kot je Španija (izjemi sta ravno Katalonija in Baskija), bi bilo to življenjskega pomena: na liniji, ki bi povezovala ta pristanišča, bi lahko postavili velikansko število obratov, ki bi polizdelke, ki prihajajo iz Azije, predelali za zahodnoevropska tržišča. S tem bi se ustvaril pomemben protipol industrijsko-infrastrukturnemu kompleksu okoli severnih luk. Sicer teče vzdolž te linije avtocesta: vendar z najvišjimi cestninami v državi. Zgrajena je bila v šestdesetih letih kot pogoj, ki ga je Mednarodni denarni sklad vsilil Francovi Španiji med pogajanja o liberalizaciji, ki sem jih omenil zgoraj. Tedaj se je španska aristokratsko-birokratska elita upirala izgradnji infrastrukture, ki bi omogočila takšno povezavo. Danes je podobno. Ta odpor čutijo vse do Bruslja, kjer evropske institucije (skupaj s katalonskimi evroposlanci) že leta prepričujejo španske organe o nujnosti mediteranskega koridorja vzdolž obale. Španske stranke in lobiji vztrajajo pri »osrednjem koridorju«¹ prek Madrida. Ta alternativa je izjemno draga, saj bi zahtevala predor skozi Pireneje, na drugi strani pa ni absolutno ničesar, na kar bi se ta koridor navezal. A v očeh Madrida ima ta alternativa ključno prednost: v loku bi se izognila Kataloniji.

Mediteranski koridor bi namreč okrepil Katalonijo (spomnite se zgodbe o moči in šibkosti); poleg tega je treba razumeti, da sta Valencia in Katalonija, ki sta danes zgolj regiji znotraj španske države, bili vse do 18. stoletja delno samostojni ozemlji, povezani v konfederacijo, govorita pa tudi isti jezik, katalonščino. Če bi ustvarili infrastrukturo, ki bi ju učinkovito povežala v enotno gospodarsko območje, bi s tem okrepili robni del španske države.

Ni naključje, da se besedica »federacija«² v španski ustavi pojavi le enkrat, in sicer v členu, ki prepoveduje medsebojno federacijo posameznih avtonomnih regij. Vsi dobro vedo, da je ta določba usmerjena izključno proti institucionalni povezavi med Katalonijo, Valencio in Balearskimi otoki: tremi katalonsko govorečimi deli nekdanje Aragonske krone.

Konec neke dobe

Znova se ozrimo na začetni seznam: ekonomska kriza, družbeni nemiri, razpad dvostrankarskega sistema, množična korupcija, kraljeva abdikacija, zaton ustavne legitimnosti – in secesionizem. Zdaj bi moralo biti jasno, da so vsaj trije od sedmih elementov na seznamu povezani z opisanim ekonomskim ozadjem: kriza, nemiri in množična korupcija. Kriza je rezultat nesposobnosti španskih institucij in elit, da bi se resno spoprijela s čimerkoli, kar bi segalo onkraj ohranjanja osebne moči. Vsak korak, ki je vzbujal upanje – evropska integracija, pomoč evropskih strukturnih skladov, dostop do ugodnih kreditov ipd. – se je sprevrgel v izgovor, s katerim se izognemo globlji in daljnoročni preobrazbi. Ko je udarila splošna kriza, je s seboj prinesla tudi partikularno krizo, ki je razgalila vso polovičarstvo in nedoslednost. Njen vpliv je bil še toliko večji zaradi obsega sive ekonomije in neverjetno plitke politične zavesti, ki izhaja iz naravnost smešne servilnosti medijev, ki vztrajno mižijo pred resničnimi problemi.

Nedoraslost javne sfere vodi v nerazumevanje resničnih vzvodov družbenih sprememb. Res je, da so maja 2011 izbruhnili množični protesti, ki jim je sledil val manj množičnih. Toda njihov učinek na splošni diskurz je bil zanemarljiv; artikulirali niso nobene resnične alternative, še več, spremenili niso niti načina, kako se v Španiji razpravlja o težavah – shematično, ideološko, kričeče in obupno dolgočasno. Kljub temu se je v nedavnih evropskih volitvah nezadovoljstvo, ki se je izrazilo na protestih, kanaliziralo v nekatera nova levičarska politična gibanja. Vzporedno z njimi so vzniknile populistične desničarske stranke. Po zaslugi teh novih političnih platform se je skrhalo hegemonija dveh strank, ki sta obvladovali špansko politiko od osemdesetih let dalje: konservativna Ljudska stranka (PP) in kvazi-socialdemokratska Španska socialistična delavska stranka (PSOE). Razvejana korupcija je glavni faktor, ki usmerja politično retoriko novih strank in gibanj. Grozljivi škandali, ki so razkrili podkupovanje izvoljenih funkcionarjev pri javnih razpisih, ter odsotnost sistema, ki bi omogočal vsaj minimalno odgovornost, je za politike stare šole *business as usual*. Korupcija, ekonomska kriza in jeza državljanov nad razkrojem javnih servisov počasi vodijo v kolaps političnega sistema, kakor se je oblikoval v tranziciji.

V temelju politične krize leži globoka ustavna delegitimacija. Z današnje perspektive se ustava iz l. 1978 zdi vse manj kot umni sporazum med pripadniki nekdanjega režima in predstavniki novih sil, vse manj kot vzorni primer bratske sprave v imenu politične racionalnosti, usmerjene v prihodnost, vse manj kot pregovorna srednja pot med Španci različnih usmeritev in zgodovinskih izkušenj – in vse bolj kot primer oportunistične molčečnosti in pozabe v slogu mafijske *omertà*, kot konvergenca interesov raznorodnih elit in organizacij, odtujenih interesom ljudstva. Bolj kot ograda, ki naj bi ljudi varovala pred premočjo vladajočih razredov, se je ustava namreč sprevrgla v nekaj povsem nasprotnega: v nerazumno visok zid, ki *demosu* onemogoča dejavno sodelovanje v političnem procesu ter minimalno zaščito političnih in drugih manjšin pred grobo nadvlado večine, hkrati pa preprečuje odgovornost oblastnikov in varstvo državljanov pred njihovo koruptivnostjo in arbitrarnostjo.

Med Katalonci je ta splošni občutek neuspele demokratične transformacije španske države še toliko bolj akuten. Ustava, ki jo je nekoč podpirala velikanska večina katalonskega prebivalstva, saj je obljubljala svobodni razvoj njihovih ambicij in narodnostnih posebnosti, se je namreč izkazala za izgovor, s katerim so osrednje oblasti pristigle peruti vsem prizadevanjem, ki bi ogrozila projekt/izgovor španske metafizične usode. Primer: l. 2010 je Ustavno sodišče (ta spomenik sporazumne fevdalizacije javne sfere med velikimi igralci, ki ne deluje kot samostojen akter v sistemu uteži in protiuteži, temveč kot igrišče zunanjih interesov) po kar štirih letih odločanja razveljavilo ključne točke novega katalonskega Avtonomnega statuta (nekakšne deželne ustave), ki so ga pred tem potrdili (v obratnem vrstnem redu): ljudje na referendumu, španski parlament (pri čemer je tudi sam temeljito obrusil nekatera najpomembnejša določila – »obrusiti« je dobesedni izraz, ki ga je uporabil vplivni španski socialistični politik)¹ in katalonski parlament (z 89-odstotno večino). Pri tem moramo dodati, da je korupcija vsakodnevni pojav tudi v katalonski regionalni politiki, neprestani izbruhi naravnost grotesknih škandalov pa med ljudmi ustvarjajo občutek, da se končuje neka doba, da tone celotna elita, ki je obvladovala obdobje kralja Juana Carlosa, skupaj z njo pa značilni pragmatizem tranzicijske politike.

Torej ni čudno, da kraljeva abdikacija deluje kot nekakšen ve-

¹ L. 2006 je socialistični voditelj Alfonso Guerra na shodu socialistične mladine ironično razlagal, kako so v parlamentarni komisiji za ustavna vprašanja »kot mizar počasi brusili katalonski Statut«, dokler ni bil primeren za sprejetje. Posnetek je prišel v javnost in vzbudil ogorčenje katalonske javnosti. (op. prev.).

Bolj kot ograda, ki naj bi ljudi varovala pred premočjo vladajočih razredov, se je ustava sprevrgla v nekaj povsem nasprotnega: v nerazumno visok zid, ki *demosu* onemogoča dejavno sodelovanje v političnem procesu ter minimalno zaščito političnih in drugih manjšin pred grobo nadvlado večine, hkrati pa preprečuje odgovornost oblastnikov in varstvo državljanov pred njihovo koruptivnostjo in arbitrarnostjo.

liki finale. Monarhu ni preostalo drugega, saj je bil soočen s korupcijo v lastni družini, ogorčenjem javnosti nad nezmerno porabo javnih sredstev v času krize, predvsem pa z naglim bledenjem svoje javne podobe kot junaka demokratizacije. Ni bil več sposoben služiti kot arbiter med interesnimi skupinami, družbenimi sektorji, vplivnimi manjšinami in zoperstavljenimi ideologijami: zato njegova abdikacija ustvarja vtis obupanega pobega. Mnogi vidijo v njej zadnji poskus globoko kompromitirane elite, da reši, kar se še rešiti da. Novi kralj, Filip VI., je soočen s paradoksom: če se loti reševanja kateregakoli izmed nakopičenih problemov, bo to pomenilo, da je ustava prazen in nepotreben dokument, saj se prava oblast ne nahaja v izvoljenih institucijah in je torej izven dosega ljudske volje. Še več: če bo prevzel vladarsko krono, da bi, kot se zdi, pomagal pri usklajevanju interesov privilegiranih elit, bi to pomenilo, da imamo kralja zato, da ljudem preprečimo kakršnokoli resnično spremembo.

Miroljubni upor srednjega sloja

Zakaj pravim, da ne bo prišlo do nasilja? Predvsem zaradi narave preostalih dveh elementov na seznamu: razpada dvostrankarskega sistema in katalonskega secesionizma. Z drugimi besedami: zaradi razlik, ki ga ločujejo od podobnih seznamov iz drugih obdobjih. Razkroj dvostrankarskega sistema – ki se je, kot se mi zdi, šele doobra začel – je posledica vdora visoko izobraženega srednjega sloja, ki zahteva večji delež oblasti, v politični proces. Gre za zelo podoben profil ljudi, ki vodijo odcepitvena prizadevanja v Kataloniji. To je zgodovinska novost

v španskem okviru: prvič imamo opraviti s širokim srednjim slojem, ki se dejansko razume kot srednji sloj. Glavno gibalno obeh gibanj je prepričanje, da je mogoče marsikaj spremeniti na bolje, v nasprotju s klasičnim obrazcem, po katerem nimamo »ničesar za izgubiti«. Pri obeh pojavih najdemo zaskrbljenost nad pomanjkanjem demokratičnih garancij in podobno zavzemanje za poglobitev demokratičnega procesa. Osrednja politična zahteva katalonskih secesionistov ni toliko samostojnost sama po sebi, temveč predvsem pravica do svobodne odločitve o neodvisnosti.

Vladajoči konservativci se na zahteve secesionistov odzivajo s strategijo popolnega odklanjanja, socialistična opozicija pa s popolnim zanikanjem. Nova levica, ki odžira glasove etabliranim socialistom, sicer nasprotuje neodvisnosti Katalonije, vendar pa eksplicitno podpira razpis referendumu o samostojnosti. Poleg običajne levičarske agende je prav odprtejši odnos do odcepitvenih zahtev razpoznavni znak te nove sile v španski politični areni, ki je s svojimi volilnimi uspehi že povzročila odstop vodje socialistične opozicije Alfreda Péreza Rubalcabe. Evropske volitve, ki so na vsedržavnem merilu potrdile rastočo popularnost nove leveice, so istočasno dosegle pomembno zmago za katalonske stranke, ki se zavzemajo za razpis referendumu o neodvisnosti: nasprotniki referendumu so namreč skupaj uspeli iztržiti komaj 28 % glasov v Kataloniji, pri čemer je treba poudariti, da je bila ta tema v ospredju predvolilne kampanje.

Katalonski posvetovalni revolt

Stranke, ki zagovarjajo pravico do samoodločbe, so decembra lani po mukotrpnih pogajanjih sklenile dogovor o razpisu referendumu, ki naj bi potekal 9. novembra letos. Referendumsko vprašanje je sestavljeno iz dveh delov. Prvič: »Ali želite, da Katalonija postane država?«. In drugič: »Če je odgovor 'da', ali želite, da bo ta država samostojna?« To nenavadno dvoglavo vprašanje ima to prednost, da ljudem omogoča, da se izjasnijo glede treh opcij. Vsebuje namreč *status quo* (odgovor »ne« na obe vprašanji), federalistično opcijo (»da« na prvo in »ne« na drugo vprašanje) ter odcepitev (dvojni »da«). Štiri stranke, ki so podpisale dogovor in ki predstavljajo dve tretjini katalonskega parlamenta, so se dogovorile tudi glede deželnega zakona o ljudskem posvetovanju, ki naj bi ga sprejele sredi letošnje jeseni – ravno pravočasno za razpis referendumu na začetku novembra in dovolj pozno, da bodo španske konservativne oblasti imele precejšnje težave, ko bodo poskušale izrabiti svoj popolni nadzor nad sodno oblastjo, da preprečijo

njegovo izvedbo. Deželna vlada naj bi imela že pripravljeno vso logistiko za izvedbo referendumov. Še več, vse ankete kažejo, da visok odstotek (75–80 %) Kataloncev podpira razpis referendumov, še višji odstotek ljudi (ok. 90 %) pa zagovarja legitimnost takšnega referendumov in so pripravljeni brez zadržkov sprejeti rezultat. Podpora neodvisnosti (opcija »da/da«) se je stabilizirala okoli 55–60 %, medtem ko je nasprotnikov odcepitve med 25 in 30 %.

Toda za temi številkami se dejansko skriva pravcati posvetovalni revolt. Že vrsto let se širom Katalonije vsak teden zvrsti na stotine okroglih miz, debat, konferenc in političnih shodov, na katerih ljudje živahno razpravljajo o razlogih za neodvisnost in o nujnosti osamosvojitve. Demonstracija septembra 2012, ko se je v Barceloni zbralo 1,5 milijona ljudi, in 400 km dolga človeška veriga, ki je l. 2013 povezala 1,6 milijona ljudi čez celotno deželo, sta le največja tovrstna dogodka, ki sta dosegla odmev tudi v mednarodnih medijih. Toda na lokalni ravni številne politične organizacije, kulturna društva in zavzeti posamezniki iz dneva v dan ohranjajo pri življenju izjemno živahno državljansko razpravo. Ljudstvo samo zase ustvarja demokratično proceduro, da bi odločalo o svoji daljnoročni usodi. Miroljubno, razumno, radostno in odločno.

Sredi španske politične krize, ki jo prav tako spremlja vzpon demokratične zavesti, in sredi vsesplošne institucionalne in ekonomske krize v Evropi, predstavlja katalonski *momentum* – ki je skozinskoz proevropski – dobro novico za projekt politične integracije Stare celine: več demokracije, več razumnosti, več participacije v skupnih evropskih institucijah. Dobro novico predstavlja tudi na ravni »izgovora« (če se še spomnite moje začetne distinkcije): večja vloga pristanišč in posledično rast

trgovinske menjave in blagostanja, večja ekonomska stabilnost, hkrati pa odpoved metafizičnim, esencialističnim projektom/izgovorom, ki so zaznamovali stare centralistične države.

Proevropskost katalonskega secesionizma seveda ni naključje. Evropski kontekst namreč omogoča – prvič v zgodovini –, da se večni tokokrog španske usode (konflikt, ki se izteče v nasilju) enkrat za vselej konča. Razlog seveda ne tiči v iluziji o kakršnikoli intervenciji s strani EU (v vašem delu Evrope dobro veste, kako neučinkovit in šibek bi takšen poseg): razlog je v tem, da so nosilci španskega projekta/izgovora tokrat globoko vpeti v evropski in zahodni svet in zato podrejeni normam nenasilnega reševanja notranjih konfliktov, ki veljajo za polnopravne članice tega ekskluzivnega kluba. Povezanost z globalno mrežo usodno omejuje njihovo manevrsko svobodo. Miroljubna razrešitev katalonskega problema je zato tako finančna kot politična nujnost, ki se ji ne bodo mogli izogniti.

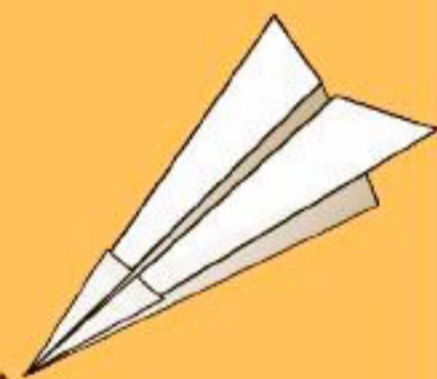
S stališča notranje politike bo z zmago pritrdilnega odgovora na referendumu Katalonija prenehala biti izgovor španskega projekta: izpadel bo tisti notranje-zunanji element, s katerim elite, ki se imajo branilce španskega projekta, legitimirajo svojo oblast. Šele katalonska osamosvojitve bo odprla vrata polni demokratizaciji španske države in ji omogočila, da končno postavi gospodarski napredek v ospredje svojih prizadevanj, modernizira svoje institucije in vzpostavi kakovostne politične garancije za svoje državljane. Nestabilnost je kronična bolezen te neuspele države. Tokratna kriza utegne biti usodna zanj – utegne se namreč zgoditi, da ji bo podlegla in se tako končno osvobodila okov lastne usode. ●

Prevod: Luka Lisjak Gabrijelčič

NAJ NASLEDNJA RAZPOTJA PRILETIJO V VAŠ NABIRALNIK ...

Postanite naš naročnik in revijo boste brezplačno prejeli na dom.

Brez stroškov poštnine!

Na spletnih straneh www.razpotja.si poiščite elektronsko naročilnico in vnesite svoje podatke. Za vse ostalo poskrbimo mi.